

ומעתה הרי דברי הרמב"ם מיושבים מאד, דהמשנה לא הזכירה בדבריה אלא את האשה לחיוב חטאת, אך הרמב"ם הרי הביא לחייב הן הבעל הן האשה, אי"כ לא הווי סגי ליה בנימוק, שזה יחיד שעשה בהוראת ביי"ד, שזהו רק נימוק בכדי לחייב האשה, משא"כ בכדי לחייב הבעל זה לא מספיק וכנ"ל, האצלו הי"ז אונס ובדומה לנתבימה לאחר ג' וכנ"ל. לזאת הוסיף הר"מ הנימוק שאין זו הוראה אלא טעות, וממילא גם הבעל חייב, כיון שהאונס נובע מחמת טעות.

סימן מ: בענין ציון על המזוזה שנבדקה כהלכה באותיות שוקעות בקלף.

הגיעו לידי מטעם הרבנות הראשית לישראל שני קונטרסים בנידון. האחד של הגר"מ פינשטיין מאה"ב שפוסלם, אי"כ יגררו מהם התוספת, והשני מת"ח בעילום שם הדן להכשירם. להלן נביא בע"ה מדבריהם ונדון בהם בסייעתא דשמיא.

א.

בשו"ע סי' רפ"ח ורמ"א שם כתבו שאין להוסיף במזוזה שום דבר מבפנים. ובקונטרס אי הנ"ל שוי"ט בזה ומסיק דפשוט דהכונה גם לפסול בדיעבד, שהרי מקור הדברים הוא מ"ש בגמרא מנחות לב: כתבה כאגרת פסולה, והיינו שלא דקדק בחסרות ויתרות, כדפירש"י ותוס' התם, וכהכרעת הרא"ש. וכן ציין המקור לפסק זה הגר"א, שהוא ממנחות הנ"ל, ואי"כ הי"ז לא רק דין לכתחילה אלא גם פסול בדיעבד. כיון שהשו"ע העתיק להלכה גם איסור להוסיף אות, נוסף על איסור השינוי בין מלא לחסר, הרי שהוא ג"כ פסול בדיעבד.

ותמה מזה על הנוב"י קמא יו"ד סי' ע"ד, שמכריע להכשיר בתוספת אות במזוזה וס"ת, וחיליה מהא דהכשיר הראב"ד מלים כפולות במזוזה, ומפרשי כפשוטו בלי גרירה, דאף אם נפרש כן בדעת הראב"ד, דעת הרמב"ם והטור השו"ע היא שלא כותי, ואיך אפשר לפסוק כמותו.

ב.

והנה בזה י"ל, דבאמת לכאורה תמוה מאד מה שהטור והשו"ע שינו מלשון הגמרא ששם נוקט הלשון "פסולה", ואילו השו"ע לא העתיק הדברים אלא בלשון "אסור", שמשמעותו אינה ברורה לענין דיעבד.

ומשו"ז נראה לכאורה שלא בכדי נשתנה הלשון. דבזה שפוסל הרמב"ם גם תוספת אות, אף אם נקוט שכונתו גם באיזה מקום שהוא, רק שזה בפנים, ושלא כהנוב"י, מ"מ דעת רש"י והתוס' והרא"ש שלא פירשו הגמרא אלא בחסירות ויתירות, ודאי דלדידהו דין זה של הרמב"ם אינו. וא"כ היא מחלוקת הראשונים, והראב"ד ג"כ כדעת ראשונים המכשירים, עפ"י מה שהכשיר תיבות כפולות. וא"כ י"ל שאם אמנם לכתחילה פוסק הטור ובעקבותיו השו"ע להחמיר ולחשוש לדעת הרמב"ם, שלא להוסיף שום דבר בפנים המזוזה, מ"מ לענין דיעבד מכריע להקל, כדעת אביו הרא"ש, וכן גם הבי"י. ואשר ע"כ נקטו בלשונם רק איסור ולא פסול בדיעבד, כי לענין סתם תו' שלא משנה המובן (ובדומה למלה דשי שכותבה מבחוץ דוקא וכמו שמסיים שם) אין זה פוסל בדיעבד.

וזה נראה בכונת הגר"א, שאמנם מביא המקור ממנחות, אולם מוסיף "ופירש הרמב"ם וכו' או שהוסיף מבפנים אפי' אות אחת", הרי שהדגיש שפירוש זה הוא רק אליבא דהרמב"ם. וברור לעני"ד שכונתו לרמוז שכאן המקור לשינוי הלשון של השו"ע מהגמרא, שחשש לדעת הרמב"ם לענין לכתחילה, אבל לא לענין דיעבד, ע"כ לא העתיק פסולה אלא נקט לשון "אסור".

ג.

ויש עוד לשים לב לשינוי הלשון שבין הטור להמחבר בשו"ע, שהטור כתב: "אבל מבפנים אין להוסיף מאומה ולא לעשות חותמות, שנראה כאילו מכוין לעשות לו קמיע לשמירה". וזהו בדיוק לשון הרא"ש בסוף ה' מזוזה, ולשון זה מוכיח בבירור שאינו איסור תורה (ע"י סוכה י"ב ותוד"ה אין מסככין). והסברו מפני שנראה שעושה זאת כעין קמיע לשמירה, מוכיח בבירור, שאין לזה שייכות עם הלימוד בגמרא מנחות הנ"ל של כתבה כאגרת, שהוא נלמד מן הכתוב בגז"ש, שנראה לשון יותר חריפה מהביטוי של הרא"ש ואינו אלא איסור בעלמא לכתחילה.

ואילו בשו"ע העתיק הלשון "אסור להוסיף" במקום "אין להוסיף". אלא שהכונה כנ"ל, כי הבי"י שתמיד מטה לדעת הרמב"ם לא הסתפק בלשון אין להוסיף אלא בלשון אסור, כיון שלר"מ הרי זה כלול בכלל כתבה כאגרת, אמנם מתוך שגם הבי"י לא הביא הלשון "פסול" לענין דיעבד, נראה ברור שלא נטה לדברי הרמב"ם אלא לענין לכתחילה, אבל לא לענין לפסול דיעבד כנגד כל אינך הראשונים, שלא העלו אלא חשש מראית עין שנראה כעין קמיע, (ויש גם מהראשונים שנהגו כן בשופי כמו שמציין בהגה"מ על אתר). וכונת הגר"א ג"כ כנ"ל רק להראות על המקור של לשון איסור, שהוא מצד חשש לדעת הרמב"ם, אבל אין שום הוכחה ממנו שכונתו לסטות ממה שנראה פשוט לשון השו"ע שאינו בא לחלוק על הטור, שהולך בעקבות אביו הרא"ש ואינו פוסלו, אלא אומר דלא אריך למיעבד הכי וכנ"ל.

ד.

וכ"ז כמובן אם נקוט שלשון הרמב"ם שכתב "או שהוסיף בה מבפנים אפילו אות אחת הי"ז פסולה" הכונה לכל תוספת באיזה מקום שהוא בפנים. אבל הן לא כן נוקט הנוב"י, ולדעתו גם הר"מ לא כיון בזה אלא אם קירב האות לאחת התיבות שמשנה המובן, וכמו שפירש לענין ס"ת, ומסתייע לזה מדברי הראב"ד לענין תיבות כפולות במזוזה, דש"מ דשניהם דין אחד להם לדעתו.

ובקוני א' הנ"ל הביא בשם האדמו"ר מצ'יכנוב שליט"א לדקדק מלשון הרמב"ם, שכתב "או שהוסיף מבפנים אפילו אות אחת", אחר שכבר כתב שלא דקדק בחסירות ויתידות, דש"מ שהיינו גם כשהוסיף אפילו במקום שאינו מקלקל שום תיבה ג"כ פסול. ושלא כהנוב"י.

אבל לפ"ז תמוה מאד מנין למד הרמב"ם דין זה, ואיך ולמה הכניס זאת בכונת הגמרא של כתבה כעין אגרת, בשלמא אם התוספת והחסרון בגוף הפרשה ותיבותיה, וכאיך ראשונים וכנ"ל, משמעות "ספר" שפיר מוכיחה ע"ז, וכדכתב רש"י שם "מה ספר בעי דקדוק", אבל תוספת אות או תיבה שלא במקום כתיבת עיקר הספר שאין לזה שום שייכות עם עיקר הכתב, מה הוכחה מלשון "ספר" לפסול זאת?

ולכן מסתבר באמת בדברי הרמב"ם כהנוב"י, והוצרך הר"מ להוסיף זאת ואין זה נכלל בכלל מלא וחסר, כי שם היה ניתן לפרש שהוא פסול מחמת חשש שאין סופר זה חושש למסורת שבידינו משא"כ סתם תוספת אות, וכמו שהסביר הדברים באורך בקוני ב' הנ"ל.

עוד אפ"ל שהוצרך הר"מ להשיענו דין תוספת אות בסוף המלה או בראשה, כי הא דכתבה חסר ויתר היה מקום לומר אינו אלא כשזה באמצע המלה, כי אז גם היינו רואים את זה כאלו אינו, ומשום כל יתר כנטול ועומד להגרר, עדיין זה פסול כי אז התיבה מחולקת לשנים וצריך לעבות האותיות שלפני זה ושלאחר זה, וכמבואר בשו"ע רע"ז, ובלי זה ה"ז פסול. משא"כ אם הוסיף בסוף המלה או לפנייה אם נראה זאת כאלו אינו, הרי היה מקום להכשיר. ולזה הוסיף הרמב"ם שגם בזה ה"ז פסול דילפינן מ"ספר", ואין רואים התוספת כאילו אינה.

ה.

אכן בקוני א' הנ"ל הביא עוד להוכיח מלשון הרמב"ם שם בהמשך דבריו שכתב שאלו שכותבים מבפנים שמות המלאכים וכו' "לא די שבטלו המצוה אלא שעשו מצוה גדולה וכו' כאילו קמיע". הרי בפירוש שכתב הרמב"ם שגם בזה שהיא תוספת דברים בפני עצמן ולא מקלקלין שום תיבה ואף לא שום ענין בפרשיות, ומ"מ כתב שבטלו המצוה, וכן ממה שכתב שם לפני כן שמה שנהגו לכתוב דשי מבחוץ אין בזה הפסד כיון שהוא מבחוץ. הרי בפירוש שכל כה"ג בפנים ביטל המצוה ונפסלה.

ובזה כתב בקוני ב' הנ"ל ש"ל שאין כונת הרמב"ם לפסול המזוזה "אלא תרעומתו על אלו הטפשין שהם מבטלים מצות המזוזה בזה שאינם קובעים אותה לשם מצות מזוזה, אלא לשם קמיע". אולם בזה נראה דצדק בעל הקוני א', דמהיכי תיתי לומר שהללו המכונים לשמירה כונתם **לבטל** מצות המזוזה, והרי בפשטות כונתם שהמצוה תשמרם ומוסיפים עוד פסוקים לשמירה, ואעפ"י שיש להתרעם עליהם ולא יאות עבדי, וכמבואר שם בכ"מ, מ"מ לענין ביטול מצות מזוזה אין כאן שום שייכות וענין. ויותר מזה, שאם עיקר הטענה מצד כונתם לקמיע, לפ"ז הא דנהגו לכתוב דשי מבחוץ הרי ודאי לא לשם קמיע כותבים זאת, ואם יכתוב הכותב לשם קמיע מבחוץ, באופן שכל המזוזה פנים ואחור אינה בעיניו אלא קמיע בעלמא ג"כ ביטל המצוה, א"כ עיקר ההבדל בין מה שכותבים דשי להללו הכותבים מלאכים אינה בזה אם כותבים בפנים או בחוץ אלא עיקר ההבדל בכונת הדברים וכנ"ל. א"כ מה זה שחילק הרמב"ם בין שכותב בפנים לכותב בחוץ, בעוד שעיקר ההבדל אינו בזה, ואין זה מעלה ומוריד כלל היכן כותב התוספת אלא לשם מה הוא כותבה.

אכן מ"מ דקדוק שינוי לשון הרמב"ם בזה, שכתב לענין המנהג שכותבים דשי מבחוץ "אין בזה הפסד", וכן לענין המלאכים לא כתב **שפסלו** המזוזה אלא שבטלו המצוה, שינוי זה שדקדק בו בקוני ב' ודאי אומר דרשני, וצ"ע.

ו.

וק"ל קושיא עצומה אם נאמר דלא כהנוב"י, ומה שנוקט הרמב"ם שתוספת אות פוסלת המזוזה היינו גם שלא בקשר עם התיבות כלל, ושזהו המשך דבריו לענין אלה הכותבים שמות המלאכים מבפנים מגמרא ערוכה סנהדרין פ"ח:.. והכי איתא התם: אמר ר"א אמר ר' אושעיא אינו חייב אלא על דבר שעיקרו מדברי תורה ופירושו מד"ס ויש בו להוסיף ואם הוסיף גורע, ואין לנו אלא תפלין. ושקיל וטרי בגמרא טובא לענין לולב וציצית. ומסיק דמוסיף גורע לא יצויר אלא בתוסי' בית חמישי על תפלין כשרין, ובכה"ג נפסל מפני שאין בית חיצון רואה האויר. ועי' ר"מ פ"ר מממרים, והשגת הראב"ד שם. ובראב"ד שם נתבאר הא דאין אומרים בזה גרוע ועומד דגם כשיש החמשה טוטפות לא נפסלו הארבע ואם יוריד החמישית שוב יוכשרו, משא"כ בלולב למ"ד צריך אגד יש לעשות אגד חדש, ואגד ראשון נפסל לגמרי, עי"ש היטב ובחיד' הר"ן, ובחזו"א לסנהדרין סי' כג. ואם נאמר שבמזוזה תוספת פוסלת בכל מקום שהוא, ואם יגרור התוספת הרי חוזר ונכשר, וכמו שמביא בקוני א' הנ"ל מכל האחרונים, א"כ ה"ז דומה ממש לבית חמישי שבתפלין, הנ"ל, שיעבור בבל תוסיף כל שרוצה להוסיף מצד עיקר הדין לכתב שבמזוזה, ואם כבר נכתבה המזוזה בכשרות המזוזה נפסלת וכנ"ל לרמב"ם ואם דלא כהנוב"י, א"כ הרי כל המוסיף גורע, יניתן לתיקון בדומה לתפלין ע"י גרירת התוספת.

ובשלמא להנוב"י דאין הפסול אלא כשהאות נכתבה בקירוב לתיבה שמשנה המובן, אין להקשות כנ"ל כי זהו באמת גרוע ועומד, כי עכשו יש מובן אחר לתיבה זו, וגרירת האות שתחזיר לה המובן הקודם הוי בגדר פנים חדשות, ודמי לעשה חמשה בתים מעיקרא. אבל אי נפסל בכל תוספת שהיא גם כשהיא לחודיה קאי והאי לחודיה קאי, א"כ ה"ז ממש כמו בית חמישי לתפלין, ואמאי אמרו אין לנו אלא תפלין. ומכאן ראייה ברורה כהנוב"י שאין בכה"ג פסול במזוזה, וע"כ אין כאן הגדר הנדרש שכל המוסיף גורע.

ז.

ובזה נ"ל שנבא עד פשר דברי הרמב"ם לענין המלאכים והתיבה דשי, שנראה מדבריו עכ"פ שביטל המצוה בזה. והוא בהקדם דברי המאירי סנהדרין שם שכו' וז"ל:

מה שכתבנו בלולב שמאחר שאין צריך אגד, אם הוסיף בו מין חמשי לא נעשה זקן ממרא וכו' לא נאמרו הדברים אלא לענין שאין הזקן נעשה ממרא עליהן, אבל לענין המצוה ודאי נפסלה ולא יצא העושה ידי חובתה ולא עוד אלא שעבר על כל תוסף, שהרי הישן בשמיני בסוכה עובר משום כל תוסף. וראיה לזה ממה שאמרו בענין לולב (סוכה ל"א ב) אין פותתין מהן ואין מוסיפין עליהן והקשו פשיטא ותייך מהו דתימא כיון דלולב אי"צ אגב האי לחודיה קאי, כלומר ואין זה נקרא תוספת - קמ"ל. והרי סוגיא זו היפך סוגיא האמורה כאן שאמרו בפירוש האי לחודי קאי וכו', אלא שנראה שזו בכאן לא נאמרה אלא לענין זקן ממרא שלא ליהרג עליה, וזו שבמסכת סוכה לענין המצוה ולפוסלה. ומה שאמרו שם, שלדעת האומר אי"צ אגד אוגדין אותו לכתחילה שלא במינו, בזו אין לדעתו אלא לתקן הלולב ולא להוסיף, עכ"ל.

ויצא מדברי המאירי שכל תוספת, אפילו אם מצד הדין האי לחודיה קאי, מ"מ פוסל המצוה, והיינו כיון שאמרה תורה ארבעה מינים למשל בלולב, כשלוך חמשה זהו פסול בארבעה, כי חמשה אינם ארבעה. וקצת היה נראה הכונה, מכיון שעובר בזה על כל תוסף, שעובר בזה על מצות התורה, ע"כ אמרין שלא עשה רצון התורה כלל, כי באופן זה לא רצה השי"ת במצוה, ועדיפא ממצוה הבאה בעבירה, כיון שעצם העשיה היא עבירה, ע"י מרגליות היס כאן. אולם לשונו שהקדים וכתב "המצוה ודאי נפסלה", ואח"כ מוסיף "ולא עוד אלא שעבר משום כל תוסף" נראה שהיא שנפסלה המצוה לא מצד כל תוסף הוא, אלא מצד פגם בעצם מה שקבעה תורה, ע"י התוספת, וצ"ע.

[עוד יש לדקדק בדבריו, שהיא שהמצוה נפסלת הוא נלמד מסברא, שהרי מגמרא סוכה שאין מוסיפין עליהן אין לדקדק אלא שעובר בבל תוסף, ואשר ע"כ אין להוסיף, אולם זה שהמצוה נפסלת מנין לנו, אע"כ כנ"ל מסברא בעלמא הוא, כי אין כאן המספר שקבעה התורה.]

ולכאורה דעת רש"י היא שלא כן, שרש"י כתב בהא שאמרו בגמרא דידן בלולב האי לחודי קאי וכו': ואין זה גורע. כונתו ברורה לכאורה שאם אמנם התנאי הראשון שיש בו כדי להוסיף יש כאן ועבר על כל תוסף, מ"מ התנאי השני שכל המוסיף גורע אין כאן, כי לא גרע המצוה וּשְׁפִיר קיימה, אע"פ שעבר יחד עם זה על כל תוסף.

אך נראה שאין כל סתירה מרש"י, ודברי המאירי מוסכמים. והוא בהקדם הסבר המאירי, שלכאורה אינו מובן, אם כדבריו שהמצוה נפסלה, א"כ למה לא יהא באמת בזה דין ז"מ. ונראה כונתו דיש הבדל אם ההוראה שלו באה לפסול את החפצא שעל ידו מקיימים המצוה, או שבא לקלקל את פעולת האדם במעשה המצוה. ומחדש המאירי אין דין זקן ממרא אלא כשבא לפסול החפצא, היינו שבא להכשיר תפילין כשרים וכיו"ב. משא"כ אם עצם התפילין גם עפ"י הוראתו היו נשארם בכשרותם, אלה שבא למנוע מהגברא את קיומם, זה אינו בדין זקן ממרא. [והסבר הדברים יתכן שהם עפ"י מ שכתב הראב"ד בה' ממרים הני"ל, דנלמד מ"לא תסור מן הדברי", שיש כאן "דברי" ומסיר אותו בהוראתו עיי"ש, ובזה י"ל שהמשמעות היא גם שב"דברי" עצמו, היינו בחפצא של המצוה הוא בא להסיר. וכן ניתן לבאר עפ"י מ שכתב הר"ן בחידושי שם, שמניעת קיום המצוה בשוא"ת אינו בכלל זקן ממרא. ומפרש המאירי, שכל שמורה לעשות מעשה פסול בתפילין (ובכ"ה"ג שאינו מוריד מהם שם תפילין, שהרי ע"י שיחזיר ויוריד הבית החמישי יוחזר לכמו שהיה, וכפי שכתבנו לעיל מהראב"ד), זה אינו גדר הוראה של שוא"ת אלא קו"ע בפסול.] איך שלא יהיה מקורו בכתובים, עכ"פ הגדרתו ברורה, שדין ז"מ הוא רק בפסול בחפצא, ולא בגברא בקיום המצוה כתיקונה, וזהו שמחלק דלמ"ד צריך אגד האיגוד של מין חמישי באגודה הוא פסול בחפצא, משא"כ לס"ד אי"צ אגד, אם אמנם בקיום המצוה זה פסול, ולא קיים המצוה כשנטול ה' מינים, אא"כ לא נטלם אלא לתקן הלולב, וכ"ה דמאגד במין חמישי דסוף דבריו הני"ל אבל אינו פסול בחפצא של הלולב דהאי לחודיה קאי וכו', וע"כ אי"ח בדין ז"מ עלה.

ולפי"ז אין לזה סתירה מדברי רש"י דהרי רש"י מתיחס על המימרא דהטיל תנאי דכל המוסיף גורע, שהוא לפי המאירי כשגורע בחפצא של המצוה, ובזה הרי אינו גורע החפצא אלא רק פוגע בצורת הקיום. ודמי למניח שני זוגות תפילין שאמנם עבר בבל תוסף, ולפי המאירי הני"ל לא קיים המצוה כלל ועיקר, אפילו באחת, כי אעפ"י שבכ"ה"ג ודאי האי לחודיה קאי וכפ"מ ההוספה פוסלת את עצם המצוה, וכנ"ל. מ"מ התפילין הן ודאי לא חל בהם עיי"ז שום פסול ופגם, רק הפסול הוא בגברא, בצורת קיום המצוה. וא"כ דברי רש"י קיימים גם אליבא דהמאירי שאין כאן גריעותא בחפצא, שלזה המכוון של המימרא כל המוסיף גורע, בעצם החפצא, אלא גורע רק כלפי הגברא המקיים המצוה.

ונראה שאין לשיטה זו גם סתירה מדברי הראב"ד בה' ציצית (פ"א הט"ו) שהשיג על הר"מ בענין הטיל ציצית על הציצית בכונתו להוסיף שפוסל גם אם חזר וחתך הראשונות משום תעשה ולא מן העשוי, ודעת הראב"ד להכשיר, אעפ"י שיש כאן תוספת הפוסלת המצוה. כי י"ל כיון שאין זה אלא פסול בגברא ולא בחפצא, לא שייך בזה כשחזר וחתכו משום תולמ"ה, כי בעצם הציצית לא היה פגם מעולם. וי"ל שבסברא זו נחלקו הרמב"ם והראב"ד. או די"ל דלהר"מ גם בציציות נפרדות כיון שעכ"פ קושרם בכנף אין אומרים האי לחודיה קאי וכו' והוא פסול בעצם החפצא. עכ"פ גם הראב"ד מודה כשיש יותר ציציות על הנצרך, שלא קיים המצוה כל עיקר אם לובשם כך, באופן שדברי המאירי מוסכמים ולא מצינו עליהם חולק.

ח.

ומעתה יאירו כספירים דברי הרמב"ם, לענין המוסיפים מלאכים לפרשיות המזוזה, שאף שלא ערבבו יחד והאי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי, מ"מ הרי כל תוספת פוגמת בקיום המצוה כנ"ל מהמאירי, כי עיי"ז אין כאן מתכונת שתי הפרשיות שקבעה תורה למזוזה. ונהי שיש לדון אם עובר בזה בבל תוסף, די"ל דזהו כמי שמוסיף ממין אחר, שנראה דעת הרמב"ם שאינו עובר בכ"ה"ג בבל תוסף, ע"י סי' החינוך ומני"ח שם מצוה תנ"ד, מ"מ המצוה ודאי ביטל, היינו שיש כאן פסול בגברא במעשה קיום המצוה. וכל זה כשהוסיף מבפנים משא"כ התיבה דשי שמוסיפים מבחוץ אין לזה שום שייכות עם הנכתב, ואין זה פוגם במצוה כלל.

וא"ש לשון הרמב"ם לענין הכותבים מלאכים שכתב **שביטלו המצוה**, ולא כתב שפסלו המזוזה, שהרי המזוזה לא נפסלה כלל, והפסול הוא כלפי הגברא שביטל המצוה ולא קימה. ונמצא ששתי ההלכות של רמב"ם, הא שהותיר אות והא דמלאכים, **אינם בחדא מחתא**. והפסול שבהם הוא שונה: במוסיף על הכתוב, וכשמקלקל הבנת התיבה עצמה, וכנ"ל לפי הנוב"י, ה"ז פסול בעצם החפצא של המזוזה, משא"כ באלו שמוסיפים המלאכים, המזוזה לא נפסלה, ומ"מ הגברא ביטל המצוה, דבכה"ג שיש כאן תוספת אי אפשר לקיים מצות המזוזה.

וא"ש מה שהקשינו מגמרא סנהדרין הנ"ל דלחשוב מזוזה, שהרי כשמורה להוסיף על הכתוב ממנ"פ אין כאן דין ז"מ, שאם מחבר לתיבות ומשנם, הרי זה גרוע ועומד, ואי מוסיף ללא כל קשר עם הכתוב, אינו פוסל המזוזה אלא רק מונע מלקיים המצוה, ובה אין הרי דין ז"מ כנ"ל, וכמו במורה להוסיף על מינים שבלולב, למ"ד אי"צ אגד.

והנה לפי הנ"ל אין הפסול במוסיף שלא על יד הכתב אלא משום שכונתו להוסיף על הכתוב אבל אם אינו מכיין לזה, הרי זה דומה ממש לאוגד הלולב במין אחר לתקן הלולב ולא בכונת תוספת, דלמ"ד אי"צ אגד אי"ז פוגם כלל. וא"ש לפ"ז דברי הראב"ד לענין תיבות כפולות במזוזה שנכתבו בטעות שלא היה בדעת הסופר להוסיף על הכתוב, אלא שהיה במחשבתו שלא כתב עדיין תיבה זו, שתוספת זו אינה פוסלת כלל, כיון שאין כאן כונת תוספת. וא"ש דברי הראב"ד כפשוטם, וכפי שהבינם הנוב"י, ואין מזה סתירה למה שנראה מסכים עם דעת הרמב"ם לענין תוספות שמות המלאכים, שזה מבטל המצוה, כי זהו רק כשזה נכתב בכונה להוסיף על מה שבא בקבלה משא"כ בטעות מסוג הנ"ל של הראב"ד.

ט.

היוצא מדברינו: דברי הרמב"ם בסוף הלכה ג': "או שהוסיף מבפנים אפילו אות אחת ה"ז פסולה" **מוכרחים** להתפרש כפי שהבינם הנוב"י, שאמורים רק במקרה שקירב האות אל הכתב, שאז המזוזה **עצמה** נפסלה, ומקור הלכה זו היא הגמרא במנחות לב, כתבה כאגרת, שכולל כל שינוי שהוא בגוף הפרשיות. ובה לית מאן דפליג שהיא פסולה. ובשו"ע לא הובאה הלכה זו כלל בהל' מזוזה, וסמך עמשי"כ שם בסעיף ז': דינה לענין הדיו והכתיבה וכו' כמו בס"ת. ודברי הרמב"ם שם ה' ד' לענין הכותבים שמות המלאכים, שלא ע"י הכתב שביטלו המצוה, שאין המזוזה עצמה נפסלת רק העושים כן ביטלו מעצמם מצות המזוזה, היא הלכה אחרת, ואין מקורה בגמרא מנחות הנ"ל, אלא הפסול הוא מטעם שתוספת פוסלת מעשה המצוה, וכפי שכו' המאירי וכנ"ל. ובהלכה זו דן בה הרא"ש בסוף ה' תפילין כנ"ל, וכתבה רק בנוסח של "אין להוסיף", מטעם מראית עין שנראה כעושה לקמיע לשמירה. והטור העתיק לשונו של הרא"ש. אכן המחבר בשו"ע העתיק הלכה זו בלשון "אסור" בהסתמכו על הרמב"ם שם, שכתב עליהם שהן בכלל מי שאין להם חלק לעוה"ב. ומסתבר שלפ"ז גם דעתו נוטה שביטל מעצמות המצוה, וכמשי"כ הרמב"ם. ולא כתב בפירוש שביטל המצוה אולי מפני שזה כבר בכלל מש"כ אסור, דהאיסור מורה שיש כאן תוספת, וממילא לא יתכן שיקיים ע"י המצוה. או משום שלא רצה להכריע בזה נגד מה שנראה מהרא"ש שאין מקום כלל לפסול, רק שאין ראוי לעשות כן.

וזה **שלא** כהגר"א שציין המקור להלכה זו שבשו"ע לאיסור להוסיף מאומה במזוזה מהגמרא מנחות, בעוד שלפי הנ"ל אין לזה שום שייכות להתם, וצ"ע בדעת הגר"א. אולם בדברי הרמב"ם והשו"ע הדברים ברורים לכאורה כנ"ל.

י.

ושמתי אל לבי ליישב דברי מאור עינינו הגר"א זצ"ל שג"כ יתאימו למה שהסקנו. דאם אמנם אין ללמוד בגז"ש ממש"י "ספר" לפסול אלא כשקירב האות אל הכתב ועי"כ שינה המובן וכנ"ל מהנוב"י, מ"מ י"ל **שלאחר** שכבר למדנו שבמזוזה אין להוסיף כלל ואף בריחוק מקום, משום שע"י מבטל המצוה, וכיון שכן אנו למדים שיש קפידא במזוזה על כל תוספת שהיא, מעתה שוב יש ללמוד מגז"ש ד"ספר" שזה גם פוסל גוף המזוזה, שמ"ספר" הרי אנו למדים שיש להזהר בו ולדייק בכל מה שנוגע לכתבתו. ומאחר שבמזוזה חובת הדיוק היא לא רק במה שנוגע לעצם הכתב אלא בכל מה שנוגע למה שנכתב בפנים, חל על כל מה שבפנים הדקדוק של "ספר", וכל אי-דקדוק בזה פוסל כמו בס"ת לענין חסרות ויתרות. באופן שאמנם מקור הפסול הוא מה שע"י מבטלים המצוה, אבל מאחר שיש כאן ביטול המצוה, אף המזוזה עצמה נפסלת.

וארוחנא בזה דקדוק לשון הרמב"ם סוף ה' ג' הנ"ל שכו': או שהוסיף מבפנים אפי' אות אחת פסולה, ופירשנו לפי הנוב"י רק על תוספת ליד הכתב. אבל לפ"ז הלשון קשה, מה זה שנקט "שהוסיף מבפנים", עדיפא הו"ל למינקט שהוסיף **ליד הכתב**, ופשיטא שהוא מבפנים, כיון שהוא מדובר רק כשהוסיף ליד הכתב. אכן לפי הנ"ל הדברים מדויקים כי כל תוספת, לשם **תוספת** פוסלת את המזוזה עצמה, דג"ז כלול בכלל הלימוד ד"ספר", מאחר שבמזוזה גם ע"י חלה חובת הדקדוק.

ולפ"ז י"ל **שגם הנוב"י יודה** שבמזוזה פוסלת כל תוספת מכפנים ואפילו לא ע"י הכתב, ולא אמר דבריו אלא בס"ת או **במזוזה דומיא דהא שהראב"ד**, שכתב תיבות כפולות **בטעות** שלא לשם תוספת כלל.

ולפ"ז מיושבים היטב דברי הגר"א שצין גם על הלכה זו של האיסור להוסיף כלום במזוזה המקור בגמרא מנחות, כי כנ"ל למסקנא דמילתא אה"נ שיהיה בזה באמת פסול בגופה של המזוזה. אלא דאי הכי הרי הדרא לדוכתא קושיתנו מסנהדרין, שא"כ יצויר דין זקן ממרא במורה להוסיף על פרשיות המזוזה, שהוא בכלל כל המוסיף גורע.

ונראה לומר בזה, שבעצם צ"ל שכל איסור התוספת אינה על הכותב כי מה עשה בזה, ואין האיסור על הכתיבה אלא על מי שמדביק מזוזה זו בפתחו. ועי"כ י"ל שאין מחשבת הכותב קובעת הפסול אלא רק אולי כשנימא שמן הסתם מי שמדביק על דעת כונת הכותב עושה. ויל"ע בזה הרמב"ם פ"א מה' ציצית הט"ו הנ"ל. אכן אם דעתו

במפורש שלא לשם תוספת, אין מחשבת הכותב פוסלת. ומעתה י"ל שאין בכה"ג בדין דזקן ממרא, כי אי"ז בגדר כל המוסף גורע, דהיינו שעפ"י הוראתו פוסלים המצוה ומסירים אותה, דבכל רגע ורגע אפשר להכשירה ע"י שלא יחשבו זאת בתור תוספת למזוזה, ואז אין זה פוגם בשאר והמזוזה חוזרת לכשרותה. וצ"ע בזה כי היא סברא מחודשת. עכ"פ יש בדברים ליישב דברי הגר"א הבאים כרגיל בקוצר אמרים.

י"א.

הדרן לשאלה שלנו שכותבים המלים "נבדק מ.ד." בכונה ברורה **לא לשם תוספת** על ענין המזוזה משום בחינה שהיא, רק להוכיח כשרותה, הרי זה ממש כמו אגד בלולב לשם תיקונו ויפוי, לא לשם תוספת, שזה כשר למ"ד אי"צ אגד, וה"נ בניד"ד, ועדיפא מהא דתיבות כפולות שהראב"ד מכשיר, ובפשיטו ודאי הכונה גם **שלא** ע"י גריחה, וכהנת הנוב"י.

ע"כ גם מבלי שנכנס לבירור אם כתב שע"י השקעת הקלף שם תוספת עליו לנידון שלנו, אין שום איסור לעשות זאת, מכש"כ שאין לפסול המזוזות שכבר נעשו כן, וכפי שנשמע שה"י זה עפ"י הוראת מרן הגרצ"פ זצ"ל. והנלעני"ד כתבתי.

סימן מא : חידוש הכתב שבס"ת ע"י פעולה חימית.

נידון השאלה שנשאלה קמי רבנן בדבר המצאה של חידוש הכתב בס"ת שנתישנו ונתאדמו ע"י העברה עליהם מין נוזל או אדים שיש בהם סגולה חימית להפוך הצבע של הכתב שנתאדם לשחור כמו שהיו בשעת כתיבתם. ונוזל הנ"ל הוא חסר צבע וכן הוא מדברים המותרים.

לפנינו קונטרס א' של הגר"ש אלישיב, קונטרס ב' של הגר"ד אלעזרוב, ומכתב של הגר"ש אוירבך שליט"א שדנים בזה ומגיעים למסקנות שונות.

המקיל ביותר הוא הגר"ש שכותב: שאף אם ננקוט כהמחמירים דבשעה (שהוא) אדום פסול מ"מ יתכן דלא אמרינן בדש"ק כיון שנדחה שוב אינו חוזר ונראה, כיון שבידו לתקנו, והזילוף אינו בגדר של כתיבה חדשה כ"א תרופה להחזיר את הדיו למראיתו הקודם, עכ"ד.

בקוני א' מחלק בין שהגיעו האותיות למצב פסול למר כדאית ל"י וכו' שאז אי"א להכשירם מחדש שהרי גם בס"ת "כתיבה מיהא בעי והאותיות החוזרות ונעדרות אחרי שנפסלו וכו' הרי חסר כאן דרך כתיבה". וכיון שצריך כתיבה בכדי להכשירו יש לדון לפסול אפילו היה כותב בחומר חימי זה דרך כתיבה כי "אי אפשר להכשיר כתב שהוא פסול רק ע"י כתיבה בדיו כמשפט כתיבת ס"ת". אכן כשהכתב עדיין כשר, והעברת החומר תועיל לחזקו מכאן ולהבא דן להכשיר, ואעפ"י שע"י נהפך הצבע מאדמומית לשחור, אין זה דומה לדיו ע"ג סיקרא וגדר כתב ע"ג כתב שאז צריך בכתיבה החדשה כל דיני כתיבה "הואיל ואין בחומר גוון מיוחד, ואין רישומו ניכר כלל בניר חלק, והרי הוא כמי מילין, של"ש בזה ענין כתב ע"ג כתב כלל רק מיפה האותיות הכתובות והן עולות ומבצבצות ע"י החומר". ועוד דן מכח נימוקים הנ"ל דל"ש כאן החשש שהכתב התחתון יכלה במשך הזמן וישאר רק העליון, כמו שדנו האחרונים במשפר הכתב ע"י העברת קולמוס בדיו כיון שאין כאן אלא "פעולת חיזוק וחיסון לכתב הקיים". עכ"ד.

ובקונט" ב' נוטה לפסול גם כשהכתב הנוכחי הוא כשר ומדמה זאת "לנפלה טפת דיו על הכתב, וכאן יש לפסול גם לדעת הרמב"ם (שאינו מחשיב לכתב דיו ע"ג דיו בשום ענין) מכיון דל"ש כאן התבטלות בדיו הקודם כיון שחמרים אלה אינם מאותו המין דיו".

ולטענה שאין זה דומה לכתב ע"ג כתב מפני שהזרקה "דומה למיא בעלמא" כותב דז"א: "כיון דסו"ס הרי הוא עושה פעולה לתקן הכתב הקודם באיזו צורה שהיא אם לא ע"י דרך כתיבה הרי היא פוסלתו".

שוב מביא הגמרא גיטין י"ט: בניר חלק דבדקין במיא דנרא. וכ"ע"ז: "אך מיני ובי' מוכח שם דכ"ז אינו מועיל אלא להבחנה בלבד וכו' וגם ע"ז קפריך וכו' שגם להבחנה ובירור זה לא משמש מאומה", עכ"ד.

הבאנו בזה תמצית דברי הרבנים הגאוניי שליט"א ומעתה נבא לדון בע"ה במה ששיירו לפנינו.

א.

בגמרא גיטין י"ט: אמר שמואל נתן לה נייר חלק וכו' חיישינן שמא במי מילין כתבו. ומסיק בגמרא: שמואל נמי חיישינן קאמר, היינו לחומר. ובתוס' שם ביארו דאם ראו העדים מקרוב בשעת נתינת הגט שהיה הנייר חלק, כי אז אין שום חשש, שאף אם נכתב במי מילין, לאחר שנבלעו האותיות אין תורת כתב עליהם ואעפ"י שיכול לפלוט הכתיבה ע"י מי נרא. אלא שהמדובר שעמדו קצת מרחוק ודומה להם נייר חלק, ושמא אם היו מעיינים היו האותיות ניכרות עדיין, או שניר חלק שאמר שמואל, הכונה כשבא אלינו לאחר זמן היה חלק ואין ידוע מה היה בשעת מעשה. וכ"ה שם ברש"י. והוא שנתפרש בברייתא דלעיל כתבו במי טריא ועפצא כשר.

והנה יש לדון מה יהיה אם כתב במי מילין ונבלעו המלים וחזר והעביר ע"ז מי נרא ופלטו וימסור לה אז הגט, אי הוי מגורשת או לא. ולכאורה נראה ברור שתהא מגורשת, שהרי כל עיקר אין אנו מכשירים בעוד שלא נבלעו האותיות וחשבינן ליה כתב העומד להתקיים אלא מצד האפשרות להחזיר הכתוב גם לאחר בליעת הכתב ע"י מי נרא, ואם נימא שאחרי פליטת האותיות נמי לא יהא כאן דין "וכתב" אלא הוי פנים חדשות, הרי נמצא שבבליעת